

Arkitetura von haüsar in di XIII Zimbar Kamòündar

“Sait bouken kan hute Lausen” izta geschribet afti Lausen Hütte obar Ljetzan-Giazza in kamòu vo Velo Veronese. Schaugante ummar abe von hügl sekma haüsar, gemenate bisan, khlummane vadju bodade schupfan lai zuar dar höache. Aft disa earde vodar Lessinia, balda di zimbar kolòni soinkhent zo leba, lestma no dise tratze sèmm bodase kraützn di staigela auzgemercht pinn stuaplattn, kraützn un pillela pitt khnott. Allz ditza, inan zimbar graiftzen à 'z hertz, umbrómm dise soink di geläichege sachandar boda seng di oang afta ünsar hoachebene un afta sell vo Slege. Vort bait soinda di selln zaitn balda di tèchar soink gest gedekht pitt stroa, traditzióng geprenkar von lentar von nòrt un rivante fin haützotage zo soina gedekht pinn plattn, zoa azza mang soink sterchar vor 'z vaür, un auzohalta di bëttadar. Eppaz da boda pintet da alt zait pittar naüing soink di plattn boda trang in nam vo “arkitetura von zimbar” un est makmase seng in di auzgerichtate haüsar. Soinante disa earde gedekht pitt lastrü khnott, verte auzohakha alle di beldar, di zimbar hãm gelirnt gerècht zo arbata un zo maura in khnott. Eppaz in Lessinia bodase auzziaget soink di kolme von tèchar gedekht pitt groaze

roate plattn. Sidar hërta di arkitetura von haüsar von pèrng iz khentt genump zo hentn peng in klima. An àndra bèlt iz gest balda di laüt zoa zo spara un furse zo helvase anàndar hãm àgehenk di haüsar. Auz nã in rukknüpam vo disarn hoachebene, nidar un au von teldar un vadju di haüsar soink asó gebortet azpe kontràda auz nã in beng, ummaz

Hütte Lausen 1200 m

àgehenk in àndar, pinn vestadar zuar dar sunn. Un darzüar ummar auz padar hoachebene soinke vorgröazart di àndar lentar von XIII Zimbar Kamòündar. Di eltarstn khnöpf haüsar hãm gehatt a tèchle eppaz höachar azpe a turm, innzalt hãm gehatt a nètzt geflòstart pitt begela, staigela un stiagla. Sèmm bosa hãm drinngelèbet izta hërta khent

augemacht a khlumma hüttele, genützt azpe apòrt, stall, odar tetsch, gebetart odar gehöchart azpe 'z iz vürkhent in di bèlt von baké pitt bisan un èkhar, maürta a sekko allz sèmm nãmp. Lem un arbatn hãm gemacht bortn pòst zo leba panàndar, azpe di müil, 'z troge zo trenkha 'z vich, dar prunn zo bèscha, djazzère. Auzomacha un zo dekha di haüsar un di khesarn hãm genützt in khnott, sèmm nãmp azpe di natür hãtzen gemacht vennen. Höachrantese zuar in pèrge 'z gehäus khinnt zo soina hërta mearar khlumma; hüttele pitt vesterla un türta innzohalta di hitz un auzohalta in vrost. Aft disa earde venntma tratza von khalchgruam vo matardjal genützt zo pinta. Dar khnott vodar Lessinia lastze arbatn dèstar, asó pitt gãntze lastrü hãm gedekht di tèchar un lengse geradeàu o. Dar gekhennate khnott vo Prunn khint nètzt auzgezogt in bürf, ma in lastrü vonan stoll in di kave. Alle panàndar dise lastrü hãm mearar baz 70 körs, getoalt vo körs krea. Alle dise varm boda gian von ròsate, baiz un grisat hãm sèlbart an nãm un machan azta anagladar kors khemm genützt zo macha eppaz àndarst; zo flòstra di plèt in di stattn, zo macha stiag, prunn, zo pezza alla di arkitetura auzbene von haüsar. A.G.

A Lusérnar in Englànd

In dise mánat hãne hërta kontàrt vo àndarst odar vo àndre, disa bòtta però hãne detzidart zo kontàra eppaz vo miar. Atz 7 von ludjo pasàrt pinne partirt zo giana in Englànt, a Brighton, a statt àgihenk in mer, bait an ur un a halba pinn auto vo Londra. I pin khent da zo lirna pezzar l'inglese. I pin ospitãr vonar djunga famildja boda hatt khummane khindar odar vichar da huam. I pin o dar uantzege vo moink tschelln, bode hãn gevuntet da, boda iz in haus alümma, ena àndarn studjèntn.

Dòpo gèzzt, azze nèt hãn schual, geabar hërta ummar z'sega àndre khlummane stèttla azpe Eastbourne odar Lewes, odar bar gian z'sega kastèlln azpe “arundel castle” odar bar soink gânt z'sega a khirch in Chichester. Abas odar bar gian ummar pa zentrum in Brighton, zo rivada vo moink haus legeda a halba 'n ur pittar koriara, odar i gea ummar pinn tschelln in moi quartiar boda hoazt “Portslade” in “West Howe”, hërta nãmp Brighton. Zboa vert saibar gânt z'spila a bowling, ke 'z iz daz sell spil bo ma mocht machan valln alle di birilli djukhante a sbera bala. I pin nèt khissa bi bravat, ma i pinme divèrtirt veramente vil. Di laüt da soink veramente àndarst baz kan üs, sa hãm completamente àndre usãntze. Da usitãrna trinkhan milch un tè zo kolatziù, vil èzzan òala un spèkh sa pan mòrgas, odar sa èzzan in “porridge”, in moi famildja invèze èzzansa milch un cereali. In vormaz izzen hërta ka schual. Di earstn tang iz nèt gest kissà baz, furse umbrómm i pin gest gibont pinn gièzza

vo Lusérn, dòpo però iz khent pezzar. Di tchoi izzeze quãsi hërta da huam, ma sa èzzan sa di 5 abas. Per fortuna ke in moi famildja soinka abbastãnta bravat zo kocha, ma ünsar gièzza iz allz eppaz àndarst. Dar platz bodamar hatt givãllt mearar iz dar “Brighton Pear”, ke 'z iz a lãngar pontile boda geat auz mearar baz 100 mètre in mer. 'Z iz vol giostre un àndre sachadarn z'sega. Miar izmar nã zo givãlla veramente vil, umbrómm ma lirnt pezzar di zung un ma khent vil àndre laüt, belese ma nèt lai. I empfehl alln in djungen zo provàraz almèno a bòtta in lem. An gruaz, Samuel Pedrazza

Zimbar Kolònia 2019

Haür o izta bidar gerift dar summar boda hatt getrakk pitt imen daz barm, di sunn un àndre schümmane sachandar boda 'z laüt lekk au pròprio in disa stadjóng. Azpe alle djardar disa boch izta o àgeheft da Zimbar Kolònia, an prodjekt von Kulturinstitut Lusérn gemacht vor di khindar boda hãm von sèks atti draitzã djardar un boda bölln lirnen eppaz azpe biar, stianante pitt àndarn khindar un pasàrante di zait auz von haus. Da Zimbar Kolònia iz pròprio pensãrt vor ditza: di animatør mochan ren pinn khindar, machanse spiln un lirnen a par kantziù hërta allz azpe biar.

Soinante au atti pèrng di khindar, gianante ummar pa balt, lirnen zo khenna di natür von laüt, pitt alln soink vichar, roasan un èlbar. Di kolònia però iz nèt lai gemacht zo spila, infatti 'z izta an ur dòpomittartage boda di khindar rilasãrnse in giardino odar machan di kòmpti vodar schual. Azpe animatør haür saibarda i, moi pruarar Simone, dar Devid von Khèrrar un di Mariarosa von Balin, bodaz helft alle tang zo lirna kantziù, poesie un getãntza zo lega au in spettacolino boda bart khemmen gemacht in lest tage, boda bart soink atz 23 agosto, snittmãnat. I hãn gemacht di kolònia 'z djardar pasàrt o un pròprio azpe baldese hãn gemacht vo khinn pinneme pròprio divèrtirt. I sperã az sai gest asó vor di khindar ma zo bizzasan mearar hãne gevorst a par sachandar dar Ingrid von Knapp bodase macht haür vor da earst bòtta. “I grüazte Ingrid, baz böllasto tian haür in kolònia?”

“Un azpe gite bo böllasto gian?”
 “Au attn Spitz vo Leve.”
 “Baz iz vor di di kolònia?”
 “I hãnse nia gemacht un vor mi ditza iz daz earst djardar, ma i boaz ke 'z iz eppaz schümma un ke i mage khennen naünge khindar un lirnen naüge börtar azpe biar.”
 “Barstoda gian 'z djardar boda khint o?”
 “Ja i gloabe vo ja ma i moch seng bia 'z geat haür.”
 Insomma, di kolònia gevãllt pròprio alln, groaze un djunge, animatør un khindar, un biar bölln trang vürnsen disa traditzióng boda gitt alln di opportunitã zo stiana pittnãndarn, vorgèzzante di tv odar in telefono, spilante in gãntz tage, machante lavoretti un gianante ummar pa laüt. A.N.N.

Di khindar soink nèt obligãrt zo respöndra azpe biar, ànka umbrómm 'z berat impossibile, dato ke nèt alle soink vo Lusérn odar khãnen di zung, 'z iz solo pensãrt zo machase gebènen un machanen a pizzle 'z oar un zo lirna a para bort boden mak hërta servirn. Alle di djardar pittar kolònia di khindar mang tian meararne sachandarn, pensãrt apposta zo machase sfogãrn un stian luste.

Istituto Cimbro
 Kulturinstitut Lusérn
 Tel. 0464-78.96.45
 info@kil.lusern.it
 www.istitutocimbro.it

Sentinelle di Pietra

Sentinelle di Pietra 2019 ritorna con una ricca serie di iniziative, attività e stimoli per mantenere viva l'attenzione sul patrimonio culturale e storico dei Forti del Trentino, cento anni fa teatri di una guerra sanguinosa, oggi testimoni silenziosi di una tragedia che va ricordata affinché non si ripeta.

Vor a par sãntza, atz Lusérn, izta gest dar earst trèff vo “Sentinelle di Pietra”, a prodjekt vürgetrakk vodar Provintz vo Tria pittn Museo Storico von Kriage un àndre feròine, zo gedenkha bazta iz vürkhent aft ünsarn pèrng mearar baz vor 100 djardar. Sentinelle di Pietra soink di fòrt, sèmm vo mearar baz hundart djardar, zo gedenkhanaz alln bazta iz vürkhent, zoa az nemèar auzvall, zoa nètzt zo vorgèzza. An sãntza atz 20 von ludjo, saibaraz gevuntet alle in platz, di zene un a halbez mòrgas, zo giana au aftn fòrte vo Lusérn, nã in staige “Von stòrdje afte stòrdja”, pittn Teatri Soffiati, atør un musikènt boda hãm vürgètt in spetàkolo “Sentieri Silenziosi - Stillege staing”. Ja, ombrómm ma mage nètzt gian àndar baz laise laise un ena zo reda, afte tritt von soldãn boda, vor hundart djardar hãm nètzt gemak höarn àndar baz schiazan un rümblar vo kanü, un, balsase soink geschböaget, soinda gestãnt lai di beabar von armen puam boda nemèar beratn gekheart bodrümmda huam, un boda sèmm soink gestãnt, aft ünsarne pèrng, vor hërta. Stille, saibar gânt, alle nã in börtar boda hãm kontãrt di stòrdja von an baibe, ummaz vo ploaze, boda hatt gepitet a gãntze lem an mãnn boda nemèar iz gekheart bodrümmd un boda nia hatt gekhennt soi khinn. Ombrómm ditza iz gest 'z kriage, lem von laüt distrüdjart vor hërta, un nicht berat nemèar gest geläich azpe vorã, vor niamat. Njãnka di pèrng, soink nètzt gest geläich, dòpo in kriage. Di beldar soinda nemèar gest, un von haüsar soinda no lai gest di khnott. Gian au aftn fòrte, haür, pittn vaücht un umgedjukht von schãula bint vo otòbre, hatt gemacht pensãrn un gedenkhan alle ünsarne altn un bazza hãm durchgemacht. Moi khinn, balbar soink gest humman, daz abas, laise laise hattmar khòtt: “Kesà biavl mãmme, haüt in di bèlt, paitn an mãnn boda nemèar bart khearn huam, un biavl khindar bartn nia seng di oang vo soink vatar”. Ja, ditza iz gest 'z kriage da ka üs, un ditza iz un bart hërta soink 'z kriage, ma 'z izta hërta epparümmez bodaz bill vorgèzzan un asó barta nia nicht bèksln. “Sentieri silenziosi”, nã in staige vodar Stòrdja, iz gest ditza: lüsenen, schaug, gedenkhan. Aft alle di fòrt vodar Provintz, un haür aftn sell vo Monte Tesoro in Lessinia, bartnda khemmen gemacht spetàkolo auz pan gãntz summar. Atz Lusérn, barta soink an àndar atz achtzane von agosto. Vorliartzaz nètzt, gedenkhan iz bichte zoa nètzt zo macha hërta di geläichegen velar.

Il prossimo appuntamento al Forte di Luserna - Werk Lusérn sarà domenica 18 agosto alle ore 10.30 con Frequenze Forti: Percorso sensoriale. (n.g.)

A bege gekhennt bobrãll Dar Las ziaget her anìaglaz djardar ploaz turìstn boden machan pinn rat

Anche quest'anno la strada SP133 del Menador fa parlare di sé in tutta Europa: basta collegarsi a qualsiasi motore di ricerca tedesco, francese, svizzero o olandese ed il binomio *bicicletta - Kaiserjägerstrasse* balza subito all'occhio. Sono infatti moltissime le persone di ogni età e provenienza che nella bella stagione e di mattina presto si cimentano nella salita da Caldonazzo a Monterovere.

Summar, zait vo fèrie, boda bill munen gian ummar, rastn, machan spòrt. In a bort: turismo. In ünsarna provintz di stadjóng vo haür iz nã zo giana gerècht. Dòpo an madjo àgihèft malamèntar pittnan starchan kalo vo presèntze peng daz schãula bëttar, sunjo un ludjo soink gânt vür gãntz pezzar, tragante her a bolta segno turìstn. Asó bi bar sa bizzan, vil laüt zornirn ünsarna earde vor di fèrie vor allz daz sell bodada iz z'sega, zo maga rastn in di rue, un zo macha spòrt: ummar zo vuaz pa staigela, krablun au pa pèrng, machan rafting, gian pinn rat, un ploaz àndarst boda biar bobar lem da bizzan njãnka. Zo vorstianasan mearar vo bazta ziaget da di laüt iz ginümma süachan aft internet, z'sega bazta di turìstn schraim, kontãrn, un zoang in tschelln. Tüanante asó darvèrtma sachandar bo ma hebat nia pensãrt, azpe ploaz site boda ren von staigela von Sambinèlo odar von plètzt von sbemm in di beldar vodar Hoachebene. Ma di meararst djukhan drau af di siti ploaz foto un video von bege von Las, gimacht pinn rat. Zo macha almèno a bòtta in lem in Kaiserjägerweg schupfante afti pedèln, khemmensa her vo dar gãntzan Euròpa: belese, taütsche, olandesan un frantschesan o, boda khön un schraim ke disar bege iz ummana von pestn pontãrn von Beleschlãnt, nãmp in sellnen von Giava, von Giavu un von Duran. Ummandar schraibet ke dar hatt gimacht in Las pinn rat sa ununviartzekh vert, àna nonet zo hábaz dartãnt in mindar baz an ur, an àndarar khütt ke dar peste tòkko iz dar sell zöbrest, dar stikharste. “Dar Las iz a pontãr boda macht spaim in stoap auz von maul, un auvardjukhan di polmü” – schraibeta dar Enrico vo Bologna – “I pinn a ratfarar ma azpe alle moche ogni tãnto nützan in auto: dar Las però vor mi bart hërta soink dar bege vor 'z gibsitza von sellnen boden machan pinn rat.” Av.